

С.І. Ткачук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті розкриваються проблеми викладання «Технології» як предмету в загальноосвітніх навчальних закладах. Аналізується модель підготовки сучасного вчителя трудового навчання (технологій) до формування в учнів технологічної культури.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель трудового навчання, технологічна культура, модель підготовки майбутнього вчителя.

Соціально-економічні перетворення в Україні диктують необхідність внесення відповідних коректив у підготовку учнів до майбутньої трудової діяльності. Підготувати молоде покоління до якнайшвидшої адаптації в житті можливо лише за рахунок надання учням можливості оволодіти такими основами професійних знань і умінь, які б допомогли їм зорієнтуватися в умовах ринкової економіки, знайти своє місце в житті. Особливо важливо озброїти молодь знаннями основами сучасного виробництва, створити адекватну новим умовам систему техніко-технологічної підготовки, яка ставить за мету не тільки оволодіння школярами необхідними теоретичними знаннями, але й створення умов, направлених на практичне їх застосування в діяльності на виробництві. Адже перед країною гостро постала проблема браку кваліфікованих робочих кадрів, особливо це стосується виробництва. За даними соціологічних опитувань лише близько 15 % випускників міських і 8 % сільських шкіл хотіли б працювати на виробництві, уявлення про яке у більшості підлітків, як правило, обмежені особистим життєвим досвідом, розповідями батьків і не виходять за рамки стереотипів [3].

Однією з найважливіших умов досягнення успіху в підготовці школярів до діяльності у сферах виробництва, обслуговування є відповідна підготовка

вчителя трудового навчання до її реалізації. Тому вдосконалення професійної підготовки сучасного вчителя загальноосвітніх навчальних закладів розглядається сьогодні як одна із важливих складових реформи системи вищої педагогічної освіти.

Виходячи з сучасних проблем підготовки вчителя трудового навчання ми розробили модель підготовки майбутнього фахівця трудового навчання загальноосвітнього навчального закладу для формування в учнів технологічної культури. Модель розроблена з урахуванням аналізу сучасних тенденцій розвитку освітніх процесів в Україні, державних вимог освітньої галузі «Технологія» до професійної підготовки майбутнього вчителя, змісту трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Таким чином, як ми бачимо одним з найважливіших завдань сучасної педагогічної освіти є підготовка майбутнього вчителя, що розбирається і законах, загальних закономірностях і процесах, що відображують в системі світогляду через єдину наукову картину світу, пов'язаних з сферами їх практичного застосування. Більш того, як вважають вчені, реалізація вчителем, в т.ч. і сучасним вчителем трудового навчання, своїх основних функцій в ході педагогічної діяльності (гностичною, проектувальною, конструктивною, організаційною, комунікативною, управлінською тощо) передбачає комплексне використання ресурсів природних, технічних, соціальних, гуманітарних, у тому числі й педагогічних для психологічного типу, наук. Соціальні і гуманітарні науки пов'язані з цілями, змістом і критеріями оцінки результатів педагогічної діяльності, яка у збільшення більшої міри розглядається як соціально детермінована. В основі інноваційної діяльності вчителя лежать методологічні орієнтації, що виходять як на загальнонаукові, так і на гуманітарні методи пізнання і освоєння дійсності.

На жаль, ці принципово важливі зміни, що відбуваються в структурі, змісті, характері професійної діяльності вчителя не враховуються в процесі підготовки фахівців сучасної системи освіти. Це виявляється в:

➤ домінуванні навчально-дискретного характеру побудови змісту професійної підготовки вчителя, що, зокрема, сприяє виникненню міжкафедральних бар'єрів у викладанні навчальних дисциплін, що обумовлюють формування наочних стереотипів мислення і виникнення пізнавальної скрути студентів при послідовному переході від одних споріднених дисциплін до інших;

➤ недостатній увазі до формування творчого мислення майбутнього вчителя, точніше, розумовій діяльності, особливо її рефлексорного рівня;

➤ відсутності цілеспрямованого вивчення технології педагогічної діяльності і, як результат, невмінні формувати цілісне уявлення про професійну діяльність та проектувати її;

➤ недостатній увазі створенню ефективних умов для становлення і саморозвитку яскравої особистості та її індивідуальності в майбутнього педагога, що особливо важливе в умовах реформування освіти;

➤ низького рівня сформованості педагогічної (в межах нашого дослідження - технологічної) культури в значній частині випускників педагогічних вузів тощо.

Зняти гостроту протиріччя між «ідеалом» і «дійсністю» дозволить, на наш погляд, впровадження обгрунтованої підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності. Нами була розроблена модель процесу формування технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання в умовах реформування освіти. Вона складається з взаємозв'язаних і взаємообумовлених компонентів: мети, завдань, принципів, змісту, організаційних форм, методів і засобів, педагогічних умов, які сьогодні використовуються в навчальному процесі вищими педагогічними навчальними закладами.

У руслі нашої проблеми особливого значення набувають питання побудови «ідеальних моделей» об'єктів, які вивчаються, зокрема моделей формування технологічної культури у майбутніх учителів трудового навчання.

Моделювання застосовують тоді, коли неможливо відразу розпочати пізнання сутності об'єкта і не існує умов для безпосереднього оволодіння ним. Педагогічний смисл моделі полягає в тому, що вона дає змогу визначити актуальні та перспективні завдання навчально-виховного процесу, виявити, вивчити і науково обґрунтувати умови можливого зближення між імовірними, очікуваними і бажаними змінами об'єкта, який вивчається. За цих умов модель має потрійне цільове призначення. Вона є:

- основою для складання програми дослідження готовності професорсько-викладацького складу до формування технологічної культури у майбутніх учителів трудового навчання;

- еталоном, на досягнення якого спрямований навчально-виховний процес вищого навчального закладу;

- зразком для самоконтролю професійних якостей, які формуються в процесі самоосвіти і самовиховання студентів й вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Удаючись до конструювання моделі формування технологічної культури у студентів факультетів, що проводять підготовку майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія», ми дотримувалися відомих у науці тверджень про роль моделей у науковому дослідженні:

- модель здатна виконувати функцію компактної організації факторів, визначити їх взаємодію та структуру, знайти відсутні фактори;

- модель має велике практичне значення для планування подальшого експерименту;

- модель дає змогу визначити конкретну форму застосування модельованої системи:

- модель може служити базою для кількісних розрахунків.

Наявність моделі формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання дає можливість вирішити під час дослідження низку проблем, а саме:

- визначити для студентів конкретну мету, якої вони повинні досягти;

➤ здійснювати контроль за ефективністю процесу формування технологічної культури;

➤ конкретизувати фахові вимоги до особистості та допомогти студентам усвідомити значення технологічної культури в їх професійному становленні;

➤ активізувати і зробити ефективнішим процес самопізнання студентів.

Ефективність формування технологічної культури залежить від кількох умов та факторів, серед яких, на нашу думку, центральне місце посідає системне бачення цієї проблеми, передбачає наявність певної моделі, спроектованої нами на засадах теоретичного аналізу проблеми. Опис цієї моделі ми подаємо далі (рис).

Опис моделі:

У загальних цілях передбачено:

1. Сформувати технологічну культуру як компонент професійно-педагогічної.

2. Сформувати готовність майбутніх учителів виховувати технологічну культуру в учнів.

У педагогічних завданнях передбачено:

1. Забезпечити оволодіння студентами основами технологічної культури.

2. Озброїти майбутніх учителів трудового навчання знаннями технологічної етики й естетики, правових основ технологічної діяльності.

3. Формувати навички культури праці.

4. Забезпечити розвиток потребнісно-мотиваційної сфери оволодіння основами технологічної культури.

5. Формувати потребу в самостійному набутті ЗУН.

6. Забезпечити розуміння технологічної культури як інтегрованого фактора розвитку гуманітарної і технічної освіти.

7. Забезпечити оволодіння змістом основних структурних компонентів технологічної культури.

Мета: удосконалення процесу формування технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання

Завдання:

- Озброєння майбутніх вчителів трудового навчання технічними, графічними, творчо-проектними, і технологічними знаннями, формування у них умінь та навичок, необхідних для реалізації професійної діяльності, крізь призму поважного ставлення до людини;
- Формування у студентів ТПФ технологічного світосприйняття і мислення з врахуванням потреб педагогіки гуманізму;
- Знайомлення їх з системою норм і принципів етичного партнерства при здійсненні трудової діяльності;
- Формування у майбутніх вчителів трудового навчання естетичного відношення до засобів, процесу і результатам перетворюючої діяльності людини і т.д.

Принципи організації системи підготовки:

- Орієнтованості вищої освіти на розвиток особистості майбутнього вчителя;
- Відповідності змісту вузівської освіти сучасним потребам прогностичним тенденціям науки (техніки) і виробництва (технологій);
- Оптиміальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у вузі;
- Рационального використання сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки спеціаліста;
- Відповідності результатів підготовки спеціалістів вимогам, які представляються конкретною сферою їх професійної діяльності, забезпечення їх конкурентоздатності;
- Системності, призначеної забезпечити студенту умов для оволодіння достатньо глибокими теоретичними знаннями, вміннями та навичками і розвитку професійно важливих якостей особистості;
- Культурно відповідності, що потребує залучення її до різних цінностей суспільства, гуманізація освіти, підтримуюча орієнтацію на особистість в процесі навчання;
- Безперервності загальної та професійної освіти;
- Гуманітаризації змісту педагогічної освіти;
- Фундаменталізації та інтеграції соціально-педагогічних, психологічних та прородничонаукових знань;
- Індивідуально-творчого підходу до орієнтації навчально-виховного процесу в педвузі;

Основні напрямки

Загальнокультурний

Він реалізується, як правило в процесі вивчення гуманітарних та соціально-економічних дисциплін (іноземна мова, історія України, культурологія, політологія, правознавство, соціологія, філософія, економіка, основи екології, інформатика і т.д.)

Психолого-педагогічний

Він реалізується головним чином в процесі вивчення загальнопрофесійних дисциплін (психологія, педагогіка, теорія і методика вивчення технології і виробництва вікова фізіологія та анатомія, безпека життєдіяльності і т.д.), а також в період проходження педпрактики

Предметний

Його основні задачі реалізуються в ході вивчення дисципліни предметної підготовки (прикладна механіка, машинознавство, інформаційні технології, електротехніка, інженерна графіка і т.д.), а також в період проходження навчально-технологічної практики

Програма формування технологічної культури студентів ТПФ в умовах реформування освіти

Спецкурс «Основи технологічної культури»

Організаційні форми		Методи		Засоби
<p>Аудиторні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лекція; • Семінарські заняття; • Лабораторно-практичні заняття; • Конференції; • Навчально-виробничі екскурсії; • Консультації та ін. 	<p>Позааудиторні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Конкурси; • Олімпіади; • Зустрічі з майстрами педагогічної справи і виробництва; • Диспути; • Бесіди; • Виставки педтворчості студентів 	<p>Навчання</p> <ul style="list-style-type: none"> • Репродуктивні; • Пояснюючо-ілюстративні; • Чтково-пошукові; • Проблемний виклад; • Дослідницький 	<p>Виховання</p> <ul style="list-style-type: none"> • Формування свідомості (бесіда, диспут і т.д.); • Організація діяльності і формування досвіду поведінки (вправи, доручення, створення виховних ситуацій і т.д.); • Стимулювання діяльності та поведінки (змагання, заохочення) 	<ul style="list-style-type: none"> • Державний стандарт освітньої галузі «Технологія»; • Навчальні плани та програми; • Навчальні посібники та підручники; • Навчально-матеріальна база; • Навколишня соціально-економічне середовище; • Суспільно-перетворююча діяльність студентів і т.д.

Результат – підготовка професійно компетентного спеціаліста, який має достатній рівень фундаментальної, предметної техніко-технологічної і загально професійної підготовки і технологічної культури, здібного реалізувати з позиції педагогіки гуманізму отриманого у вузі знання, уміння та навички в процесі викладання школярам предмету «Трудове навчання»

Рис. Модель процесу формування технологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання

До змісту роботи входить:

1. Формування знань про сучасні аксіологічні засади нової філософії освіти XXI ст. про цілісну картину світу, прогресивні та регресивні досягнення соціального та науково-технічного прогресу.

2. Засвоєння змісту основних компонентів технологічної культури як структурного елемента професійно-педагогічної культури вчителя.

3. Забезпечення синтезу наукових і практичних умінь та навичок для подальшого самостійного застосування у вирішенні ускладнених задач проектної діяльності.

4. Забезпечення зв'язку технологічної культури з гуманітарно-художнім і науково-технічним напрямками освіти.

5. Створення умов для активної творчої роботи, самореалізації в різних видах професійного самовдосконалення і педагогічної діяльності.

6. Використання набутих знань, умінь, методів і засобів для формування в учнів технологічної культури та її компонентів.

До основних форм і методів роботи належать традиційні і нетрадиційні.

Традиційні методи:

- вербальні методи;
- демонстрація;
- практичні методи;
- спостереження;
- самостійна робота з літературою;
- метод вправ;
- історичний метод.

Нетрадиційні методи:

- метод проектів;
- дизайн-аналіз;
- морфологічний аналіз;
- метод мозкової атаки;
- метод фокальних об'єктів;
- функціонально-вартісний аналіз;
- алгоритмічний метод;
- метод інформаційної підтримки;
- дискусія;
- метод творчих проектів.

Результати відображають рівні сформованості компонентів технологічної культури: високий; середній; низький.

До організаційно-педагогічних умов входить:

➤ створення можливостей для реалізації змісту технологічної підготовки, адекватного професійній діяльності вчителя трудового навчання;

➤ визначення місця спецкурсу “Основи технологічної культури” в структурі навчального плану як важливої умови забезпечення зв’язку між процесом формування ТК і професійним навчанням учителя трудового навчання;

➤ сформованість необхідної нормативно-правової бази;

➤ наявність відповідної матеріально-технічної бази;

➤ підготовленість науково-педагогічних кадрів;

➤ фінансове забезпечення;

➤ оптимальне поєднання традиційних і нетрадиційних форм та методів навчання;

➤ моніторинг ефективності процесу формування технологічної культури.

Усе викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що для кожного дослідника існує ніби «прокрустове ложе», у яке він відповідно до своїх інтересів спробує «втиснути» аналізовані явища. Ми вважаємо, що уникнути такого стану справ можна, визначивши зміст праці будь-якого фахівця. Опис характеру його праці, як зазначається в літературі, зроблений через зміст (міру різноманітності, інтелектуальну насиченість, самоорганізованість, співвідношення виконавчих і управлінських функцій) і суспільну оцінку праці (заробітна плата, інші форми економічного й соціального заохочення, рівень освіти та професійної підготовки).

Якщо говорити узагальнено, то зміст процесу праці – це набір функцій, а також відповідних їм операцій: це і наявність об’єктивно визначених, соціально зумовлених цілей і програм, це і особисті настанови, мотиви дій суб’єктів праці, їх переживання тощо. Отже, структурними компонентами

праці фахівця є операційно-технічний і потребнісно-мотиваційний.

До аналогічного висновку про компоненти праці фахівця можна дійти і на основі аналізу кінцевого результату діяльності, у ньому в «знятому» вигляді подаються характер і ступінь реалізації суб'єктивних намірів і можливостей людини. Подвійний характер праці та її результатів дає підстави визначити два органічно пов'язаних компоненти: об'єктивний (наявна і створювана в процесі діяльності духовна і матеріальна культура) і суб'єктивний (який відображає багатство вже реалізованих можливостей людини як суб'єкта діяльності).

Об'єктивний компонент (оволодіння і відтворення елементів духовної та матеріальної культури) передбачає присутність певного рівня сформованості в особистості операційно-технічної сфери, а суб'єктивний – потребнісно-мотиваційної.

Формування вчителя як суб'єкта педагогічної культури забезпечується процесом розпредметнення-опредметнення. Розпредметнення виступає моментом освоєння культурного в індивідуальній формі, опредметнення – реалізацією творчо освоєного культурного змісту в індивідуальній діяльності особистості. Зазначений механізм передбачає діалектичний взаємозв'язок освоєння досвіду педагогічної культури, опредметненого в загальнокультурних знаннях, цінностях, спроектованих у площину педагогічної діяльності, та її розпредметнення, тобто розкриття особистісного смислу, оволодіння способами теоретичної і практичної творчої діяльності для реформування педагогічного середовища, системи педагогічних цінностей. Формування педагогічної культури є процесом, у ході якого її нормативна модель розпредметнюється студентом, перетворюючись у особистісну модель педагогічної діяльності й поведінки.

Ми розглядаємо технологічну культуру як сукупність когнітивного, потребнісно-мотиваційного й операційно-діяльнісного компонентів, які дозволяють особистості адаптуватися й інтегруватися в існуючому інформаційно і технологічно насиченому світі, свідомо і творчо вибирати

оптимальні методи і засоби перетворювальної діяльності щодо створення матеріальних і духовних цінностей, урахуваючи їх наслідки для природи, суспільства і самої людини.

Когнітивний компонент тісно переплітається з операційним компонентом – комплексом умінь і навичок, які забезпечують успішність професійної діяльності. Уміння сприймають як «знання в дії», «специфічний ансамбль властивостей особистості, який проявляється, а також формується в процесі виконання певним чином організованої діяльності» (Є. Мілерян). Навички ж, на відміну від умінь, – це потенційна готовність (здатність) людини до вдосконалення автоматизованих дій, тобто навички – це вміння, доведені до автоматизму.

Операційно-діяльнісний компонент технологічної культури припускає сформованість досвіду використання технологічних знань і вмінь у конкретній перетворювальній діяльності урахуваючи етичні, естетичні і правові норми; здатність самостійно вирішувати творчі та винахідницькі завдання і т.д.

Операційно-діяльнісний компонент виявляється:

- в екстеріоризації та інтеріоризації (опредмечування і розпредмечування знань та вміння застосовувати їх на практиці);
- в умінні самостійно вирішувати творчі та винахідницькі завдання;
- в участі у творчій перетворювальній діяльності, урахуваючи етичні, естетичні і правові норми.

Потребнісно-мотиваційний компонент технологічної культури – це система цінностей, мотивів, установок і поведінка особистості. Він виявляється у світоглядних установках, естетичному ставленні до дійсності, потребі в самоосвіті, щоб застосувати нові знання як методи і засоби перетворювальної діяльності. Важливими вважають такі якості особистості, як працьовитість, підприємливість, самостійність, відповідальність і порядність, творчий підхід до виконання будь-якого виду діяльності, дбайливе ставлення до природи, її ресурсів.

Сформованість потребнісно-мотиваційного компонента визначається за такими показниками:

- прагнення до виконання завдань творчого характеру;
- прагнення до якісного здійснення трудової діяльності;
- потреба в самоосвіті й інформаційному забезпеченні як засобі підвищення рівня перетворювальної діяльності.

Таким чином, аналіз моделі формування технологічної культури - майбутніх вчителів трудового навчання дозволяє визначити системну суть цього процесу, сприяючи формуванню у студентів технологічного світогляду і мислення, підвищенню трудової підготовки, створенню правових, етичних, естетичних уявлень про трудову діяльність людини в нових соціально-економічних умовах розвитку суспільства, умовах ринку праці.

Література:

1. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность //Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 37- 43.
2. Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» //Трудова підготовка в закладах освіти. - 2003. - № 1. – С. 3- 6.
3. Космин В. С., Харченко В. В. Роль технологического образования в воспитательном процессе обучающихся //Технологическое образование: проблемы и перспективы развития: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (17-18 октября 2001г.). Часть 1. – Бийск: НИЦ БПГУ, 2001. – С. 25–31.
4. Лола В.Г., Формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання Дис. к. пед. наук: 13.00.04 Тернопільський держаний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль., 2003. – 202 с.

**МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТРУДОВОГО
ОБУЧЕНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ
ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ**

Ткачук Станислав Иванович

В статье раскрываются проблемы преподавания «Технологии» как предмета в общеобразовательных учебных заведениях. Анализируется модель подготовки современного учителя трудового обучения (технологии) к формированию у учащихся технологической культуры.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учитель трудового обучения, технологическая культура, модель подготовки будущего учителя.

**MODEL OF TRAINING FUTURE TEACHERS OF LABOR
EDUCATION TO DEVELOPMENT OF STUDENTS' TECHNOLOGICAL
CULTURE**

Stanislav I. Tkachuk

In the article the problems of teaching the "Technology" as a subject in secondary schools. Analyzes the model of the modern teacher labor studies (technology) to the development of students' technological culture.

Keywords: vocational training, teacher labor training, technological culture, model preparation of future teachers.